

OLMANING YANGI NAVLARINING DASTLABKI XO‘JALIK BELGILARI

Tashboyev Shuxratbek Tursunovich
direktor

ORCID: 0009-0007-8159-577X

Xo‘jayev Xamidullo Shaxobiddinovich
kichik ilmiy xodim

ORCID: 0009-0007-2026-5275

Urinov Dilmurodjon Mirzamaxmudovich
kichik ilmiy xodim

ORCID: 0009-0009-5251-5333

Akademik M.Mirzayev nomidagi bog‘dorchilik, uzumchilik va vinochilik ilmiy-tadqiqot instituti Andijon ilmiy-tajriba stansiyasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada Akademik M.Mirzayev nomidagi bog‘dorchilik, uzumchilik va vinochilik ilmiy-tadqiqot instituti Andijon viloyati Izboskan tumanida joylashgan Andijon ilmiy-tajriba stansiyasi iqlim sharoitlarida olmaning yangi kechki xorijiy navlaridan “Modi”, “Liberti” hamda “Jeromin” “Red paulo”, “Startking delishest” navlari oziqlanish maydoni 4x2.5 metrga ekilgan daraxtlar mevalarining rangi, hosildorligi, bir dona meva vazni, meva hajmi, tovarbopligi, tashki qavati, meva bandining uzunligi, tosh hujayralarning mavjudligi, urug‘ kamerasi, urug‘lar soni kabi bir qator belgilari bo‘yicha ma‘lumotlar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: “Modiy”, “Liberti”, “Jeromin” “Red paulo”, “Startking delishest” seleksiya, yakka tanlov, abiotik.

Аннотация. В данной статье приведены данные по ряду признаков плодов новых позднеспелых зарубежных сортов яблони — а именно «Моди», «Либерти», «Джеромин», «Ред Пауло» и «Старкинг Делишес» — выращенных в почвенно-климатических условиях Андийской научной опытной станции, расположенной в Избасканском районе Андийской области и принадлежащей Научно-исследовательскому институту садоводства, виноградарства и виноделия имени академика М.Мирзаева. Деревья, высаженные по схеме питания 4 x 2.5 метра, были изучены. Исследуемые параметры плодов включали.

Ключевые слова: «Modi», «Liberti», «Djerom», «Red Paulo», отбор «Startking Delicious», bokovoy отбор, абиотический.

Abstract. In this article, in the climatic conditions of Andijan Scientific Experimental Station of the Horticulture, Viticulture and Winery Research Institute named after Akademik M.Mirzaev, Izboskan District, Andijan Region, “Modiy”, “Liberia”, “Jeromin” as well “Red paulo” “Startking deliciouses” varieties from the late foreign varieties of New Germany were planted in a feeding area of 4x2.5 meters information on a number of characteristics of trees such as fruit color, productivity, weight of single fruit, fruit size, quality, outer layer, length of fruit band, presence of stone cells, seed chamber, number of seeds are presented.

Keywords: «Modi», «Liberti», «Jerome» «Red Paulo», «Startking Delicious» selection, side selection, abiotic.

Kirish. Har yili dunyoda o‘rtacha 43 million tonna olma yetishtiriladi. Olmaning dunyodagi yetakchi eksportchilari Xitoy, AQSH va Yevropa Ittifoqidir. Olma yetishtirish bo‘yicha dunyoda etakchi Xitoy hisoblanadi. Olmadan bir gektardan eng yuqori hosil olayotgan davlatlar AQSHda 37 tonna, Turkiya va Polsha 28 tonna, Xitoy hamda Eron 22 tonnadan. Qolgan davlatlar bir gektardan 10 tonnadan ziyod olma yetishtirishmoqdalar.

Yetishtirilayotgan olma mahsulotlari dunyo aholisining atigi 25 % ni ta‘minlashga yetishi ayni haqiqat. Sanoat va dunyo aholisini sifatli olma mevalari bilan ta‘minlashda yangi olma navlarini o‘rganish, ularni introduksiya qilish, ular asosida yangi navlarni ishlab chiqish va ishlab chiqarishga tatbiq qilish hozirgi kunning dolzarb muammolaridandir.

Ushbu muammolarga amaliy yechim topishni maqsad qilgan holda Akademik M.Mirzayev nomidagi bog‘dorchilik, uzumchilik va vinochilik ilmiy-tadqiqot instituti Andijon viloyati Izboskan tumanida joylashgan Andijon ilmiy-tajriba stansiyasi ilmiy xodimlari tomonidan olmaning yangi navlaridan seleksiyada boshlang‘ich manba sifatida foydalanish maqsadida mevalarni o‘rgandik.

O‘tgan asrning 70-90-yillarida AQSH, Kanada va Yevropa olimlari tomonidan parshaga qarshi immunitetga ega vF genini

saqlovchi bir qator yangi navlar olingan (Amulet, Ariva, Gerlinde, Gold Rash, Liberti, Prima, Primula, Remo, Topaz, Florina, Fridom va boshqa ko‘plab navlar). Bu esa bir necha xo‘jalikda qimmatli belgilari bo‘yicha eng katta biologik potentsialga ega o‘simliklar yaratishga hissa qo‘shadi va 20-asrning eng muvaffaqiyatli yutuqlaridan biri deb hisoblanadi [4].

Rossiyaning mevachilik seleksiyasi ITda (Oryol sh.) 20 ta immunitetli nav ajratib olingan, ulardan 10 tasi Rossiyaning mevachilik mintaqalarida rayonlashtirilgan, bular Imrus, Venyaminskoye, Rojdestvenskoye, Svejest, Solnishko, Bolotovskoye, Zdorovye, Kandil Orlovskiy, Kurnakovskoye va Orlovskoye polesye navlaridir [5].

Rossiyaning janubidagi sanoat bog‘larida yaxshi sinovdan o‘tgan quyidagi navlar ham mashhurlikka erishmoqda: Redfri, Prima, Liberti, Florina, Djonafri, shuningdek, Amerika navlarining quyidagi klonlari: Shedrost (Vilyams Prayd), Leto Krasnoye (Deyton), Kubanochka (Interprays), Zolotoy Potok (Goldrash) [6].

Materiallar va uslublar. Tadqiqotlar Butun Rossiya meva ekinlar seleksiyasi ilmiy-tadqiqot instituti tomonidan ishlab chiqilgan “Mevalar, rezavor mevali va yong‘oq o‘simliklari navlarini o‘rganish usuli va dasturi” (Oryol 1999); Biokimyoviy va fiziologik tadqiqot-

Olma navlarining pomologik belgilari

Nomi	Bir dona meva vazni, gr	Hosildorligi, tonn/ga	Meva hajmi	Tovarboqli, %	Tashqi qavati	Rangi	Bandining uzunligi	Granulyatsiyasi	Urug' kamerasi	Urug'lar soni
Liberti	129.5	10.8	Yirik	88.2	Silliq	Qizil	O'rtacha	Mavjud	5	8.4
Modi	175.3	17.8	Yirik	76.4	Silliq	Qizil	O'rtacha	Mavjud	5	6.4
Jeromin	168.1	13.5	Yirik	79.8	Silliq	Qizil	O'rtacha	Mavjud	5	7.2
Paulared	127.4	15.2	Yirik	87.4	Silliq	Qizil	O'rtacha	Mavjud	5	8.6
Starking delishest	181.2	18.4	Yirik	84.7	Silliq	Qizil	O'rtacha	Mavjud	5	7.5

lar I.V.Michurin nomidagi Rossiya bog'dorchilik ilmiy-tadqiqot institutining "Mevali ekinlar navlarini sinash uslubi va dasturi"ga (1973) muvofiq o'tkazildi.

Tajribalar uchun Olmaning xorijiy navlaridan "Modiy", "Liberiy", xamda "Jeromin" "Red paulo", "Starking delishest" navlari oziqlanish maydoni 4x2,5 metrga ekilgan daraxtlarning mevalarining rangi, hosildorligi, bir dona meva vazni, meva hajmi, tovarboqli, tashqi qavati, bandining uzunligi, tosh hujayralarining mavjudligi, urug' kamerasi, urug'lar soni belgilari bo'yicha o'rganildi.

Natijalar va munozara. O'rganilayotgan olmaning xorijiy navlarida mevalarining pishish davomiyligi boshqa olma navlariga nisbatan erta boshlanib qizil rangga kirishi, urug'larining yetilishi, boshqa navlarga nisbatan jadal kechdi.

Olmaning "**Liberti**" navining mevalari yirik bir dona mevasining va'zni 129.5 gr., meva ichining rangi sariq rangda, suvli, shirin. Mevaning uchki qismi bo'laklarga bo'linmagan. Navning hosildorligi yuqori, tovarboqli 88.2 % ni tashkil etadi. Bir dona meva 8 tadan 9 tagacha urug' yetiladi. "Liberti" navining hosildorligini oshirish uchun Golden navini changlatuvchi sifatida ekish tavsiya etiladi.

Olmaning "**Modi**" navi yirik bir dona mevasining va'zni 175.3 gr., meva ichining rangi sariq rangda, suvli, shirin. Bu xususiyati Gallashiga navidan o'tganligi yaqqol bilinib turibdi. Mevaning tashqi yuzasidagi rangi qizil, yorqin, tosh hujayralarining yaqqol

ko'rinishi, mevaning ichki qismi bo'laklarga bo'linmaganligining "Liberti" navidan o'tganligini ko'rish mumkin Navning hosildorligi yuqori, tovarboqli 79.8 % ni tashkil etadi. Bu nav o'zini changlay oladi. Bir dona meva 6 tadan 7 tagacha, ba'zan 8 tagacha urug' yetiladi.

Olmaning "**Jeromin**" navi AQSH seleksiyasiga mansub Eri red van navining kloni hisoblanadi, mevalari yirik, meva ichining rangi sariq rangda, suvli, shirin, mevaning tashqi yuzasida g'uborlar mavjud, rangi to'q qizil, yorqin, tosh hujayralar yaqqol ko'rinadi, mevaning ichki qismi bo'laklarga bo'lingan. Navning hosildorligi yuqori, tovarboqli 76.4 % ni tashkil etadi. Tog'li va adirli hududlarda yaxshi qizaradi, pasttekislik hududlarda qizil rang olishi sustroq kechadi. Navning hosildorligini oshirish uchun Golden Delishest, Granniy Smit, va Gala navlari changlatuvchi sifatida ekish tavsiya etiladi.

Olmaning **“Paulored”** navi AQSH seleksiyasiga mansub yakkatanlov yo‘li bilan tanlab olingan nav hisoblanadi, mevalari yirik, meva ichining rangi sariq rangda, suvli, shirin, mevasining tashqi yuzasidagi rangi to‘q qizil, yorqin, tosh hujayralari yaqqol ko‘rinadi, mevaning ichki qismi bo‘laklarga bo‘lingan. Navning hosildorligi yuqori, tovarbopligi 87.4 % ni tashkil etadi. Tog‘li va adirlik, pasttekislik hududlarda qizil rang olishi yaxshi kechadi. Bir dona mevada 7 tadan 8 tagacha urug‘ yetiladi.

Olmaning **“Startking delishest”** navi AQSH seleksiyasiga mansub **“Red delishest”** navidan olingan klon nav hisoblandi, mevalari yirik, meva ichining rangi sariq rangda, suvli, shirin, mevaning tashqi yuzasidagi rangi to‘q qizil, yorqin, tosh hujayralari yaqqol ko‘rinadi, mevaning ichki qismi bo‘laklarga bo‘lingan. Navning hosildorligi yuqori, tovarbopligi 84.7 % ni tashkil etadi. Tog‘li va adir hududlarda yaxshi qizaradi, pasttekislik hududlarda qizil rang olishi sustroq kechadi. Navining hosildorligini oshirish uchun Golden Delishest, Granniy Smit, va Gala navlari bilan (changlatuvchi sifatida) ekish tavsiya etiladi. Bir dona mevada 7 tadan 8 tagacha urug‘ yetiladi.

Xulosa va tavsiyalar. Olmaning yangi navlarida olib borilgan xo‘jalik va biologik kuzatuvlardan olingan natijalarga asoslanib quyidagi xulosalarga erishdik. Liberti olma navi Andijon viloyati sharoitida yaxshi qizaradi, mevasi uzoq saqlanganda tabiiy holatini yaxshi saqlaydi. Navning abiotik omillarga (issiqqa, qurg‘oqchilikka) chidamliligi aniqlandi.

Olmaning Modi navi Andijon viloyati sharoitlariga moslashib, tabiatning abiotik omillarga (issiqqa qurg‘oqchilikka) bardoshli xususiyati namoyon bo‘ldi. navning yana bir xususiyati - qizil rangga to‘la kirib, zararkunandalardan kam zararlanishi sababli yuqori hosil berdi.

Olmaning **“Startking delishest”** navi yuqori hosildor, mevalari kam to‘kiluvchan, adir va pasttekislik hududlarda ham bir xilda qizil rangga kirdi, saqlanuvchanligi yuqori, uzoq vaqt saqlanganda tabiiyligini yo‘qotmadi.

O‘rganilgan olmaning barcha navlarini Andijon viloyatiga iqlimlashtirish, ko‘chatlarini ko‘paytirish bo‘yicha tajribalar davom ettirilmoqda.

ADABIYOTLAR:

1. Ribakov A.A., Ostrouxova S.A. “O‘zbekiston mevachiligi”. T: O‘qtuvchi. 1981.
2. Mirzayev M.M., Sobirov M.K. “Bog‘dorchilik”. T. Mehnat. 1987.
3. Qosimov A.A., Tashboyev Sh.T. “Andijon viloyati hududlarini qishloq xo‘jalik mahsulotlarini yetishtirishga ixtisoslashtirish” bo‘yicha tavsiya. (2022 y).
5. Верзилин А. В. Пути развития садоводства в Центрально Черноземной зоне // Повышение эффективности садоводства в современных условиях. – Мичуринск, 2003. – Т. 1. – С. 32.
6. Будаговский В.И. Слаборослые подвой яблони и интенсификация плодоводства. // «Вестник с.-х. наук». – Москва, 1973. – № 7. – С. 19-21.
7. Ефимова И.Л. Оценка сортов яблони по скороплодности и темпам нарастания урожайности с позиции оптимизации структуры агроценозов // Сб. науч. тр. – Краснодар, 2008. – Т. 1. – С. 78-83.